

Kovács Ákos

FESZTY ÁRPÁD ÉS A KÖRKÉP*

A *Magyarok bejöveteléről* szóló tanulmányok és visszaemlékezések szerzői gyakran külön is hangsúlyozzák, hogy noha a Feszty-körkép megfestésében, vázlatainak elkészítésében Feszty Árpádon kívül még számos más művész is résztvett, megtervezésében és kivitelezésében mégis Feszty Árpádé volt a főszerep, művésztsárai csak segítették őt munkájában.¹

Mivel e segítségnyújtás mértéke és jellege máig sem tisztázott, indokoltnak tűnik megvizsgálni: a *Magyarok bejövetelének* megtervezésében Feszty Árpádon kívül voltaképpen kik, mikor és hogyan vettek részt. Tisztázni kell továbbá, hogy a körkép egyes jeleneteit, a jelenetek egy-egy részletét, az egyes alakokat kik festették, s hogy e munkálatokban konkrétan milyen szerepe volt Feszty Árpádnak. Fel kell tenni végül azt a talán szokatlanul tűnő kérdést is, hogy a *Magyarok bejövetele*, szerzői jogi értelemben mennyiben volt Feszty Árpád szellemi tulajdona, mennyiben volt ő a körkép valódi alkotója.

Az már korábban megjelent tanulmányunkból is kiderült, hogy a panoráma tárgyának megválasztása, az egyes jelenetek megkomponálása nem Feszty, hanem Jókai nevéhez fűződik. Jókainak a körkép létrehozásában, megtervezésében játszott szerepét egyébként sem lehet semmilyen vonatkozásban túlbecsülni.² Igen jellemző, hogy a *Pesti Hírlap* 1892. augusztus 17-i számában is ő, nem pedig Feszty mutatta be a nagy nyilvánosságnak a körképet, ő közölte annak pontos adatait, ő ismertette az egyes jelenetek tartalmát. A százhusz méter hosszú és tizenöt méter magas körkép – írja cikkében Jókai –, Árpád fejedelemnek a munkácsi völgyön történő bevonulását, Laborc fejedelemmel vívott harcát fogja ábrázolni, de a munkácsi hegyeken, a hatalmas síkságon, a mocsarakon, a Laborc folyón, valamint a pogánykori földváron kívül látni lehet majd rajta Árpád fiainak harcát vezéreitől körülövezve, magát a fejedelmet, az őszáldozatot, valamint a nők bevonulását szekereiken. Ez utóbbi jelenet pontos leírása a *Levente* II. felvonásának ötödik jelenésében olvasható: „...elől a kún, hátul a kabar, középett / Asszonyok, gyermekek, csetényes szekerek / Leghátul a magyar válogatott rendek, / A kik a szekérre rakott munkás népet / Kísérik...”³

Feszty, nyilván Jókai hatására, nem csak a menetet vezető kúnt, de a szerzői utasításban szereplő ökorfejeket: „...oldalt síkság, elől szekérsánc, a löcsök végére ökorfejek tűzve...” (II. felvonás, harmadik szakasz)⁴ is megtervezte.⁵ (32. kép) Jókai, illetve a *Levente* hatása érződik a körkép ismertetőjének szövegén is. Különösen ott, ahol a szöveg értelmezi a panoráma jeleneteit, megnevezi az egyes alakokat, például a fabálványt „...Hiába a sírás, a könyörgés, a házi bálványhoz, a szegény Cserni Boghoz [kitalált istennév] küldött...” vagy felsorolja egy-egy jelenet szereplőit; a garaboncot,

* Részlet egy hosszabb tanulmányból, melynek „A Feszty-kép” című fejezete a *Mozgó Világ* 21 (1995) 7. számában jelent meg.

a táltost, a dalibabákat (azaz a táncosnőket) stb. Olyan részletekről is olvashatunk benne, amely nem is található a képen, ilyen például a fehér ló beleinek tűzbevetése.

Mindezek alapján aligha túlzás azt állítani, hogy a körkép jeleneteinek megálmodója, a *Magyarok bejövételének* szellemi atyja, spritusz rektora, Jókai volt, s Feszty, mint jó médium, legfeljebb Jókai színes látomásait reprodukálhatta a gigantikus vásznon.

Már említett cikkében Jókai jelentette be, hogy Feszty Spányi Bélával (1852–1914), Ujváry Ignáccal (1860–1927) és Mednyánszky Lászlóval (1852–1919) Munkácscon készíti el a körkép helyszínrajzát, s ennek megfestése előreláthatóan egy évet vesz majd igénybe. Azt a kérdést azonban, hogy kik vettek részt a körkép terveinek, illetve magának a körképnek a megfestésében, érdemes egy kicsit közelebbről is megvizsgálni. Mindenekelőtt Mednyánszky László tevékenysége érdemel figyelmet, hiszen még ma is sokat lehet olvasni és hallani arról, hogy a körkép tájrészleteit, a „fenséges havas bérceket, a messzeségbe tűnő folyót”, ő festette.

Mednyánszky közreműködésével függhet össze az a szakmai körökben ismert vélekedés, miszerint, nyilván nem véletlenül, a bombázások idején súlyosan megsérült körképnek éppen a Mednyánszky festette tájrészletei „tűntek el” a roncsok szállításában közreműködők kezén. Hogy ezek a Mednyánszky által festett tájrészletek milyen kiemelt figyelemben és megbecsülésben részesültek, jól példázza, hogy 1967-ben a közelgő Mednyánszky kiállításra készülve a Magyar Nemzeti Galériában restauráltak, majd az előcsarnoki erkélyen kiállítottak egy korábban négyszázharminc helyen megsérült, 8,5 x 5,5 méteres körképrészletet.⁶ Mivel pedig a nagyméretű vásznat a szakemberek egybehangzó véleménye szerint Mednyánszky festette, nem sokkal azután levitték Ópusztaszerre, az ottani restaurátorok pedig, mint a panoráma egyik művészi szempontból legigényesebb részletét, beépítették a körképbe.

Nem érdemes részletezni, hogy egy panorámának eleve vannak-e, lehetnek-e festőileg igényesen, vagy kevésbé igényesen megoldott részei, hiszen, amint az Barker szabadalmából is kiderül, a panoráma mindenekelőtt a nézők illuzionizmus-igényét elégítette ki, főleg művészetén kívüli hatáselemek segítségével. Tisztázandó viszont Mednyánszkyknak a körkép megfestésénél játszott szerepe, az, hogy a *Magyarok bejövételének* pontosan mely részeit festette. E kérdés megválaszolását kortársi visszaemlékezések, valamint egy minden vonatkozásban hitelesnek számító forrásmunka: Mednyánszky naplója könnyíti meg. Ebből egyértelműen megállapítható, hogy Mednyánszky 1892 őszén Feszty kifejezett kérésére Párizsból utazott Munkácsra, majd Ungvárra, hogy Ujváryval és Spányival résztvegyen a körkép tájrészleteinek elkészítésében. Erre a tényre a többször idézett cikkében Jókai is utalt, bár nem pontosan. Mert igaz ugyan, hogy a panoráma helyszínrajzát egy „perspectograffal” (távolságmérővel) a négy művész készítette el, még hozzá úgy, hogy a négy égtájat felosztották egymás között, majd egy másfél méter magas és három méter hosszú vásznonra ki-ki megfestette a maga körrészletét.⁷

Jókai nem írt azonban arról, hogy Mednyánszky már egy évvel korábban is segítkezett Fesztynek a tervezési munkálatokban. Feszty ugyanis 1891 őszén hívta meg először Mednyánszkyt Ungvárra és Munkácsra, s feltehetően ekkor beszélt neki a körképről s kérte meg, hogy készítsen néhány vázlatot a munkácsi tájról. Mednyánszky, aki ekkorra már szoros barátságot kötött Fesztyvel, elfogadta a meghívást és elment Munkácsra. Ezen a kiránduláson készült a *Munkács és vidéke* című képe is, amit

Menyánszky az 1891. évi képzőművészeti társulat téli kiállításán mutatott be, s amit a kritika, utalva arra, hogy a kép a művész szabad természet iránti szeretetének egyik szép kifejezője, meleg szavakkal méltatott.⁸

A két festő ottani működése, mint ahogy arról a *Pesti Hírlap* 1891. október 13-i száma „Kémnek nézett festő” címmel be is számolt, nem kis feltűnést kelthetett: „Feszty Árpád és báró Mednyánszky László festőművészek a múlt napokban Ungváron és Munkácson úgyszintén e két város vidékén időztek, hogy egyes tájakat lerajzoljanak a Feszty által festendő azon nagy képhez, mely a magyarok bejövetelét fogja ábrázolni. E működésük – mint az *Ungvári Közlönyben* olvassuk – nem járt minden kellemetlenség nélkül, minthogy báró Mednyánszkyt Beregvármegyében, Szolyván, muszka kémnek nézték és a szolgabíró szemmel kísérte.”⁹

Mednyánszky tehát 1891 és 1892 őszén segédkezett ugyan a panoráma helyszínrajzának elkészítésében, azt azonban semmi sem bizonyítja, hogy a vázlatok 1893 elején kezdődő felnagyításában, magának a tájnak a rotundában való megfestésében részt vett volna. A közkeletű legenda mai napig tartó továbbélése valószínűleg Mednyánszky 1960-ban kiadott naplójának köszönhető. A december 14-i bejegyzésben ugyanis a következő olvasható: „(M) - - - A panoráma munkák lassacskán folynak és a dolgok bontakozni kezdenek. / De világosság nem igen lett ezen labirintban.”¹⁰ A kötet szerkesztője a „panoráma munkákhoz” az alábbi jegyzetet fűzte: „Feszty Árpád: Magyarok bejövetele c. körképéről van szó, melynek tájképréseit Mednyánszky festette.”¹¹ A szerkesztő jegyzete azonban téves. A naplóbejegyzés évszáma (1895) ugyanis eleve kizárja, hogy Mednyánszky sorai a *Magyarok bejövetelére* vonatkoznának, illetve, hogy ennek tájképréseit ő festette volna. A körkép a fenti időpontban ugyanis már másfél éve készen állt. A bejegyzés nem a *Magyarok bejöveteléről*, hanem egy szintén a városligeti fasorban lévő másik panorámáról szól. Nevezetesen arról, amelyet a Feszty-körkép titkára, Gárdonyi Géza építtetett, s amelynek hatalmas vaszerkezetű palotáját Márkus Géza (1872–1912) tervezte, az épület bejárata fölött lévő Dante és Vergilius szobrokat pedig Ligeti Miklós készítette el. Gárdonyi *Pokol* körképéről, erről a valóban 1895-ben épülő labirintus-szerű építményről, nem pedig a Feszty-körképről írt Mednyánszky. A Molnár Árpád és Trill Károly színházi díszlettervezők által festett körképből azonban, amelyet – mint ahogyan a korabeli plakátok is hírül adták – „a napnak változó világossága szerint más és más színhatások érik majd”, Mednyánszky akkor még nem sokat látott.

A *Pokol*-körkép természetes és mestersége sziklák által szegélyezett folyosóiban Molnár és Trill tizenkilenc képben varázsolta a nézők elé Dante *Infernojának* háttorzongató jeleneteit. Mednyánszky azért is hiányolta a világosságot, azaz a fényhatásokat, mert a *Pokol* – legalábbis az alkotók szándéka szerint – a panoráma egy egészen új, Magyarországon addig teljesen ismeretlen típusával akarta megismertetni látogatóit. A különleges hatást Gárdonyiéék elsősorban a természetes és mesterséges világitás együttes alkalmazásával kívánták elérni. A *Pokol*-panoráma, amit az újságok hol a földkerekség páratlan látványosságaként, hol a világ festőművészetének korszakalkotó műveként emlegettek, valóban újdonság volt Magyarországon. Mednyánszky azonban, minden valószínűség szerint, Párizsból ismerte már ezt az új rendszerű, voltaképpen színpadtechnikai látványosságot, a diorámát, mely vonzerejét a fény játéknak köszönhette, ezért is hiányolta a „labirint”-ből a „világosság”-ot. Mindezek

alapján tehát kizárható, hogy naplójának fentebb idézett bejegyzéséből az következne, hogy a *Magyarok bejövételének* tájképrészleteit Mednyánszky festette volna.

Van a naplónak egy másik, ugyanezen a napon írt bejegyzése is, amely Feszty Árpád művészi, illetve üzleti bizonytalankodását teszi szóvá: „Árpádot egyáltalán obszerválni, mert inog nála mindenféle – úgy a művész, mint az üzleti résszel nincs egészen tisztában magával”, de sem ez, sem a „Holnap meglátom, hogy a dekoratív részben hasznára lehetek-e különben elutazom”¹² részlet, nem a *Magyarok bejövételének*, hanem egy másik, 1895. decemberében készülő Feszty-képnek a „dekoratív részére” vonatkozik.

A legenda viszont, amely pontosan tudni vélte, hogy a szolyvai tájnak pontosan mely része is származik Mednyánszkytól, a *Napló* téves interpretációjával, valamint a Magyar Nemzeti Galériában bemutatott körképrészlet Ópusztaszerre kerülésével és beépítésével egyszer s mindenkorra „verifikálódott”.

Hogy Mednyánszky valóban nem játszott komoly szerepet a körkép vázlatainak elkészítésében, illetve a panoráma megfestésében, azt a fentiekén kívül még az is alátámasztja, hogy míg Feszty a festési munkálatokban valóban oroszlánrészt vállaló Spányi Bélával, Ujváry Ignáccal, később pedig Vágó Pállal minden részletre kiterjedő pontos szerződést kötött, illetve a közösen megállapított munkadíj átvételét fontosnak tartotta írásban rögzíteni,¹³ addig Mednyánszky esetében, aligha véletlenül, mindent nem tette meg. E szerződések közül szerencsés módon fennmaradt a Feszty Árpád és Spányi Béla közötti eddig ismeretlen megállapodás¹⁴. A kézzel írt, Spányi nevét, munkadíjának összegét és a munkálatok befejezésének időpontját biankó módon csak később rögzítő szerződést olvasva szembeűnük, hogy milyen szigorú feltételeket támaszt Spányival szemben Feszty. Szinte valamennyi pont csak az ő kötelességeit hangsúlyozza. Jogairól, konkrét művészi feladatairól alig szól, helyette általánosságban „a körkép körüli festészeti munkák teljesítéséről” beszél. A hatodik pont érvénytelenítésével pedig egyenesen arra kötelezi Spányit, hogy ne egy előre meghatározott időpontig (1893 augusztus), hanem a *Magyarok bejövételének* a bizonytalan jövőben való befejezéséig dolgozzon a panorámán, méghozzá úgy, hogy munkadíját, melynek egy részét nem is készpénzben, hanem részjegyekben kapja meg, csak a „teljesített munka részarányában” veheti fel. A szerződés hetedik pontja mindemeltt még azt is előírja, hogy a munkaadó a fenti egyezséget bármikor, Spányi és a feltehetően hasonló szövegű szerződést kötő Ujváry és Vágó viszont egyáltalán nem bonthatja fel. A hatodik pont utólagos érvénytelenítése, mint azt majd látjuk, Feszty és művésztársai között jelentős nézeteltérést okozott, ami a körkép munkálataiból való kiválásukhoz és Fesztyvel való szakításukhoz vezetett.

Figyelmet érdemel továbbá, hogy Feszty 1893. március 15-én, tehát jóval azelőtt kötötte meg Spányival a szerződést, hogy a Feszty-féle magyar körkép betéti társaság ugyanez év április 25-én megkezdte volna működését, vagy hogy Feszty Gyula, mint e betéti társaság egyedüli beltagja 1892 május 23-án kiváltotta volna a „körkép”-iparűzésére jogosító igazolványt.¹⁵ Sőt, még az a szerződés sem készült el, amit Feszty Gyula 1892. június 8-án az általa képviselt társaság nevében Feszty Árpáddal fog megkötni egy „olajban festendő körkép készítése tárgyában, mely a magyarok diadalmas győzelmét és az ország elfoglalását teszi majd szemlélhetővé”.¹⁶

Az utóbbi szerződéssel egyébként az a furcsa helyzet állt elő, hogy a Spányinak

munkát adó Fesztyből magából is munkavállaló lett. Méghozzá olyan munkavállaló, akit a társaság egyedül bízott meg a *Magyarok bejövételének* megfestésével. „A körkép – hangsúlyozza Feszty szerződése – a művészet minden felhasználásával szerződő festőművész elismert tehetsége és művészi erejéhez méltón lesz elkészítendő”.¹⁷ A megállapodás tehát említést sem tesz arról, hogy a körkép megfestésében Feszty Árpádon kívül bárki is részt vesz vagy részt vehet.

Fontosnak tartja viszont hangsúlyozni, hogy a „Szerződő művész a mai alólírt nap-tári év szerint számítandó 14 az az tizennégy egymás után következő hónap tartama alatt a Körképet teljesen befejezni és a határidő elteltével a szerződő társaságnak átadni tartozik... Ha a kitűzött határidő elteltével a Körkép átadható nem lenne – a meny-nyiben az akadály az ő hibájából állana elő, naponként 100 frt. az az Egyszáz forint bírságot tartozik fizetni a társaság részére az átadás napjáig.” Mivel azonban a körkép épületében 1893 elején megkezdett festési munkák meglehetősen lassan haladtak, s egyre nyilvánvalóbbnak tűnt, hogy a körkép a fenti határidőre nem lesz átadható, Feszty a Spányiékkal kötött szerződés vonatkozó részét a „munka teljes befejezéséig” formulára módosította.

A festési munkálatokba ekkor már a kizárólag tájképfestéssel foglalkozó Spányin és Ujváryn kívül a Wagner Sándor müncheni mesteriskolájában tanult s a panorámafesztészetben már több-kevesebb jártasságot is szerzett Vágó Pál, továbbá Pap Henrik (1864–1910) és Pállya Celesztin (1864–1948) is bekapcsolódott.¹⁸

Spányi, Ujváry és Vágó viszont 1893 augusztusában közölhették Fesztyvel, hogy a módosított munkaszerződést nem veszik figyelembe, s miután járandóságuk egy részét felvették, a végeérhetetlennek tűnő munkát abbahagyták.¹⁹ Pállya és Pap mellett ekkor kapcsolódott a körképfestési munkálatokba az alföldi tájképfestőként ismert Olgvai Ferenc (1872–1939), a képmásokat és tájképeket festő Ziegler Károly (1866–1935), a főleg arcképeket festő Barys Adolf (1872–1913) és a szolnoki művésztelep egyik alapító tagja, Mihálik Dániel (1869–1910). Ők s talán még néhány kevésbé ismert művész²⁰ voltak azok, akik az 1893 augusztus elején a még csak felében-harmadában kész körkép festését folytatták.

A korabeli tudósítások alapján meglehetősen jól rekonstruálható, hogy a panorama egyes jeleneteit voltaképpen kik is alkották. A tájrészeket, a helyszínrajzok kivetítése, majd a vázlatoknak a hatalmas vászonra való átrajzolása után, először Ujváry és Spányi; később pedig Olgvai és Mihálik készítette.²¹ Mednyánszky nevét, aki, mint erről a korábbiakban már szó volt, e munkálatokban nem vett részt, meg sem említette a sajtó. A Mednyánszky-legenda továbbélésére mindenesetre jellemző, hogy Feszty Masa a körkép gyönyörű, aranyárga hegyoldalának megfestését annak ellenére Mednyánszky Lászlónak tulajdonította, hogy a szóbanforgó tájképrészlet minden kétséget kizáróan Spányi Bélától származott.²²

A panorama legnagyobb méretű és festőileg a legjobban megoldott figurális kompozíciója, a nagy lovasroham, valamint a vízmosásos hegyoldalról aláhömpölygő vándoló népcsoport ábrázolása Vágó Pál nevéhez fűződik. Valószínű, hogy Vágó festette a pogány magyarok fehérloáldozata baloldali csoportját, a szilajon ágaskodó fehér paripát ábrázoló jelenetét is. A kompozíció ugyanis erős rokonságot mutat Vágó *Lovat áldozó magyarok* című vázlatával (31. kép). E szcénától, amely Ipolyi és Orbán Balázs nyomán került Jókai *Leventéjébe* és onnan a körképre, Feszty később sem tudott sza-

badolni, s Gárdonyival együtt azt tervezte, hogy – mintegy a *Magyarok bejövetelének* folytatásaként – a pogány áldozatot bemutató jelenetből külön panorámát festenek a Vérmezőn.²³

Ugyanennek a szcénának jobboldali jelenetét, a tüzet körüláncoló, virágot hintő lányokat, valamint a körkép hulláit Feszty Árpádné; a fejedelmi dombot, a párdúcőr kacagányt viselő Árpád vezért, a kíséretében lévő hét vezért valamint a sátorverési és táborozási jelenetet a völgyben haladó karavánnal együtt Pállya Celesztin festette.²⁴

Ha viszont ezek a jelentek mind más művésztől származnak, felmerül a kérdés: a körkép mely részét festette Feszty Árpád? A korabeli újságok szerint ő festette a felhőket, amelyek elkészítésével három hét,²⁵ más vélemény szerint két hónap alatt²⁶ végzett. Igaz, az *Ország Világ* azt közölte, hogy a majdnem 600 négyzetméteres vászonfelületen gomolygó felhőket sem egyedül, hanem a balesetéből már felépült Újváry Ignáccal közösen festette.²⁷ Feszty Masa a panorama előterében lévő alakokról, az önarcképe alapján festett Árpád fejedelemről és a bekötött szemű vitézről úgy tudta, hogy szintén az apja festette.²⁸ Pállya Celesztin, a szemtanú azonban egy interjúban minderre másként emlékezett.²⁹ Szerinte Feszty érdeme a szcénák modelljeinek, a korhű fegyvereknek és motívumoknak felkutatása és beszerzése volt, a jelenetek megfestését munkatársaira, a fenti jeleneteket pedig kifejezetten őrá bízta. Mindazonáltal az is kétségtelen, hogy Feszty a szervező munkák mellett a körkép közel kétszáz alakjáról színes pasztellvázlatokat készített, többek között a félszemű, bivalyát vezető magyarról, a táltos csoportról, a fejedelemasszony szekéréről, egy rohanó lovasról, aki először egy hegyes végű emberfejes póznát, később viszont már zászlót tart a kezében. Ezekből mintegy nyolcvan az Otthon-körben be is mutatott.³⁰ A jelenet vázlatait tehát, amelyek között ott volt a Feszty Masa és a Pállya Celesztin által is említett vezérek kara jelenet is, valóban Feszty, a körképen lévő Árpád vezért viszont Pállya festette. Pállya Celesztinnek, az ezermester festőművésznek a *Magyarok bejövetelének* megfestésében szerzett kimagasló érdemeit egyébként a Feszty-féle magyar körkép betéti társaság egy jegyzőkönyvben külön is elismerte.³¹

Pállya Celesztin szerint Feszty vázlatképeit mind ő, mind munkatársai szabadon, egyéni felfogásban festették meg. Ezt annál is inkább megtehették, mert a *Magyarok bejövetele* laza, különálló, egymással nem sok rokonságot mutató epizódok füzéréből állt. Noha epikus cselekményt ábrázolt, a történetnek sem eleje, sem vége nem nagyon volt. A kompozíció nem egymás alá- és fölé, hanem mellérendelt jelenetekből állt, s ezek megfestésében Feszty a művészeknek szabad kezet adott. Ennek a mellérendelő, laza komponálási elvnek tudható be, hogy Vágó Pál jól megfestett nagy lovasrohamáról nem derül ki, hogy az miként illeszkedik a mellette lévő fehér lóáldozat jelenethez és hogy a nagy lovasroham voltaképpen kik ellen irányul. Többek között ezért értékelte a kritika a harmonikus és főleg Újváry Ignácnak köszönhetően szépen megfestett tájképi részt többre, mint a széteső, dekomponált figurális jelenetet.³²

Pusztán a *Levente* jeleneteinek felvázolása, a „valódi művészi értékkel bíró” foszladozó és gomolygó felhők, valamint néhány más kisebb-nagyobb részlet megfestése alapján szerzői jogi értelemben meglehetősen indokolatlan tehát a Feszty-körképet Feszty Árpád alkotásának nevezni, hiszen Jókai pontosan kimutatható szellemi inspirációja, direkt és indirekt intenciói, valamint a tucatnyi művésztárs közreműködése nélkül a Feszty-körkép sohasem készült volna el.

De lássuk, ha szerzői jogi értelemben nem, akkor tulajdonjogilag mennyiben mondható Feszty Árpádnak a róla elnevezett körkép? Semennyiben, hiszen az 1892. augusztus 24-én megalakult Feszty-féle magyar körkép betéti társaság vele mint olyan munkavállalóval kötött szerződést, aki tizenhét társával együtt csak kültagja a társaságnak.³³ A társaságot egyedül testvérbátyja, a sikeres építész és vállalkozó Feszty Gyula beltag volt jogosult jegyezni „és pedig akként, hogy a társaságnak nyomtatott vagy czimbélyegyzővel előnyomott, vagy bárki által írott czégéhez Feszty Gyula névalírását sajátkezűleg csatolja”.³⁴

Feszty Árpád a betéti társaságnak ugyan kültagja lett, 27.500 forintért betétjegyet vásárolt, jogi helyzetét azonban, egészen a körkép átadásáig az a szerződés határozta meg, amely őt festőművészként, munkavállalóként kötötte a betéti társasághoz. Tényleges jogi státuszára jellemző, hogy miután a közösen megállapított határidőre nem tudta átadni a körképet, a szerződésben foglaltaknak megfelelően hónapokra visszamenőleg napi 100 forintos késedelmi díjat kellett a társaságnak fizetnie.

Ennél a büntetésnél érdemes egy kicsit elidőzni. Feszty Masa szerint ugyanis ez, valamint a körképpel kapcsolatos egyéb kiadások oly mértékben megrendítették Feszty Árpád anyagi helyzetét, hogy azt már soha többé nem tudta rendbe hozni.³⁵ Noha a kifizetett büntetés valóban igen magas, több mint 24.000 forint volt, Feszty anyagi helyzetét korántsem ez rendítette meg. A társaság ugyanis az 1894. május 13-i rendkívüli közgyűlésén úgy határozott, hogy a szerződésben rögzített 50.000 forintos munkadíj megfizetésén túl Fesztyt valamilyen módon kompenzálni kellene, ezért kimondta, hogy a „Feszty-féle magyar körkép betéti társaság Feszty Árpád festőművész részére a magyarok bejövételét ábrázoló Körkép 1894, 1895, és 1896. évi tényleges felosztás alá kerülő tiszta jövedelmének öt százalékát tiszteletdíjként szavazta meg...”³⁶

Ha figyelembe vesszük, hogy 1894 május közepétől augusztus végéig, tehát mindössze három és fél hónap alatt a *Magyarok bejövetele*nek 142.515 látogatója volt³⁷ és hogy a millennium évének első hat hónapjában, hajón és vonaton négy millióan érkeztek a fővárosba, az országos kiállítást pedig három millióan keresték fel,³⁸ aligha túlzás azt állítani, hogy a két és fél évig nyitvatartó körkép rotundájánál is milliók váltottak belépőjegyet. Ez pedig azt jelentette, hogy a körkép, az igazgató beltag után a legtöbb betétjegyet vásárló és a tiszta jövedelemből is külön hasznot húzó Feszty Árpádnak jelentős bevételt hozott.

Feszty anyagi helyzetét tehát nem a betéti társaságnak fizetett büntetés, hanem az rendítette meg, hogy a körkép erkölcsi és anyagi sikerén felbuzdulva új vállalkozásba fogott. Elhatározta, hogy a londoni világkiállításon vendégszereplő panoráma helyett a megüresedett rotundába új körképeket festet és állíttat fel. Elhatározása egyébként egybeesett a betéti társaság működését szabályozó szerződés második paragrafusával, amely kimondta, hogy: „A társaság célja elsősorban Budapesten a Feszty Gyula és Feszty Árpád által a fővárostól kibérelt telken, utóbb esetleg máshol is körképek létesítése, az ezek kiállítására szükséges épületek emelése és a körképnek belépti díj mellett közszemlére kiállítása.”³⁹

A Frosch Károly és Krieger Ferenc *Krisztus a keresztfán és Jeruzsálem* (1897. április), illetve az Eisenhut Ferenc-féle *Hódoló díszmenet* körképek (1897. augusztus) azonban, akárcsak a többi panoráma, megbukott. Anélkül, hogy a bukás okait részle-

tesen elemeznénk, néhány kedvezőtlen körülményt itt mindenképpen meg kell említenünk. Mindenekelőtt magának a panorámának, ennek a nagy álló, és *mozdulatlan* képek a XIX. század végén egész Európában bekövetkezett csődjét (ezt csak egy új média, a mozgó, sőt hangosfilm feltűnése és gyors karrierje tudta feledtetni), valamint a kedvezőtlen magyarországi gazdasági helyzetet, a megfelelő fizetőképes kereslet hiányát.

Noha az anyagi bukás a körképépület telkének a Fővárosi Tanács általi megváltásával elkerülhető lett volna, sőt a hatalmas épület gépészeti és szerkezeti elemeinek eladásával⁴⁰ a pénzügyi helyzet akár többé-kevésbé rendeződhetett is volna, a szerencsétlen londoni bemutató, a körkép ottani kálváriája azonban valóban megrendítette és évtizedekre szétzilálta Feszty és a társaság vagyoni helyzetét.

Pedig Feszty mindent megtett azért, hogy új panorámáit népszerűsítse és a látogatók érdeklődését felkeltse. A körkép nagytermében külön képzőművészeti kiállításokat rendezett,⁴¹ a körképtársaság „óriási angol vetítőgéppel” pedig az Erzsébet királynőről valamint a világ leghíresebb nőtiszteiről készített diafelvételekről, „életnagyságú fényképeket” mutatott be, azaz diavetítést tartott. „Összesen 92 ilyen szobrot fog a körképtársaság Vasárnaptól kezdve bemutatni – adták hírül az újszerű vállalkozást az újságok – még pedig 4 csoportban: Antik szobrok, síremlékek és modern gallériák leghíresebb szobrai. Mind e csoportok egyszerre kerülnek bemutatásra, még pedig a *Hódoló Díszfelvonulás* látogatói számára ingyenesen”.⁴²

Mindaz azonban nem sok eredménnyel járt. Az embereket nem nagyon érdekelte már sem a *Hódoló díszmenet*, sem a többi panorama.⁴³ A XIX. század álomvilág maradványai, ahogyan Walter Benjamin nevezte a körképeket, elsősorban a reprezentálást, a fényűzést szolgáló világiállításoknak, a múlt század hivatalos „névjegyeinek” köszönhetően népszerűségüket, mindenekelőtt ezeknek voltak látványos rekvizitumai. Az ezredévi országos kiállítás látványos rekvizituma volt a Feszty-körkép is, és a több felvonásos millenniumi ünnepek pompás díszleteként, kulisszájaként nagyban hozzájárult a nyilvános színjáték sikeréhez. Feszty nem tudta, hogy a *Magyarok bejövetele* nének sikere egyszeri és – újabb száz évig, egy újabb, most már igazi világiállítás megrendezésének reményéig – soha vissza nem térő. A millenniumi ünnepek után, s ezt mérte fel rosszul Feszty, csupán személyi, művészi ambícióból nem lett volna szabad két másik panorámát felállítani.

E fejezet eddig főleg arra igyekezett választ keresni, hogy a *Magyarok bejövetele*t lehet-e szerzői-tulajdonjogi vonatkozásban Feszty Árpád körképének tekinteni. A válasz kézenfekvő: alig, illetve egyáltalán nem. A panorámát azonban, paradox módon, mind a sajtó, mind a nagyközönség mégis Feszty Árpád körképéknél emlegette. Bizonyos szempontból joggal, hiszen Fesztynek a téma iránt érzett, csupa tűz lobogása nélkül Jókai víziója aligha kerülhetett volna a rotunda vásznára. Alapvetően lírai alkatától ugyan távol állt az epikus téma, de a millenniumi historizálást, a hősi múlt szinte kötelező ábrázolását ő is fontosnak tartotta, s e magasztos feladat megoldására más aligha lehetett volna nála alkalmasabb. Nála, aki szüntelenül társadalmi, politikai reformprogramokkal, a magyar ipar-, képző- és népművészet fellendítéséről szőtt, többnyire hiú ábrándoknak bizonyuló tervekkel foglalkozott,⁴⁴ nála, aki az üres politikai szövegeket és a tüzes millenniumi frázisokat is mindig komolyan vette, aki a legkülönbözőbb ügyekben lelkes hangú kiáltványokban fordult művésztársaihoz, s

aki, mint egy kritikusa írta: igazi Jókai-hősként csillagokat kotort le az égről, hogy cigarettára gyűjtsen velük.

És Feszty, vagy ahogy barátai nevezték, a Tigris,⁴⁵ szalonok, híres színésznők regényes glóriával övezett délceg alakja, akinek a rendszeres munka sohasem volt kenyere, aki hónapokig nem nyúlt esethez és sokszor csak a futó felhők játékát csodálta, igyekezett maradéktalanul eleget tenni a megbízatásnak. Igyekezett, de nem nagyon tudott. A *Magyarok bejövetele* nemcsak hogy nem készült el határidőre, de – s ezt érezte Feszty is – befejezetlen maradt.⁴⁶

Az avatási ünnepeken kivéve, fáradtan résztvevett ugyan, a tiszteletére mondott pohárköszöntőket meghallgatta, de aludni hónapokig nem tudott. Szüntelenül a körképpel viaskodott. Tragikus állapotát talán az a fotó fejezi ki a legjobban, amely Ferenc József a *Magyarok bejövetele*nél tett látogatása idején készült. A körkép épülete elé aranykerekű udvari hintón érkező király fogadására rajta kívül Jókai, Hegedüs Sándor, Feszty Gyula, valamint a Körkép-társaság választmányának többi tagja is felsorakozott. A nyirkos, csöpögős, szeles időben érkező „ősz hajú fejedelmet”, mint arról a korabeli újságok is beszámoltak,⁴⁷ a liget látogatóinak lelkes hangú éljenzése fogadta. Az éljenzés azonban, s ezt Feszty, a király üdvözlésére készülve, keserűen vehette tudomásul, nem a nagyszerű eseménynek, a honfoglalásnak, hanem az 1848/49-es szabadságharcot leverő, a művész nemzetőr apját büjdosásra kényszerítő Ferenc Józsefnek szólt.

Mi lett ama nagyszerű 48-as eszmékből, és mi lett őbelőle, aki a magyarok bejöveteletét készítette ugyan el, ám a valóságban a király bejöveteletét várta...?! Fáradt, csalódott tekintetében felrémlt már későbbi tragikus sorsa: gyorsan romló egészsége, korai halála. Művészként azonban nem Lavronában, hanem évekkel korábban halt meg. A „színes álmoknak magyar álmodója” – ahogy egy halálakor írt versben nevezték,⁴⁸ vázlatok, be nem fejezett, meg nem festett képek garmadáját hagyta maga után. Legendás alakját sajátos módon nem művészi alkotás, hanem egy XIX. századi látványosság, a körkép őrizte meg.

JEGYZETEK

1. Feszty Árpád körképének nevezi a Magyarok bejöveteletét a Vasárnapi Újság (1894 május 19.), A Hét (1894. 315.), az Ország Világ (1893 289.), a Magyar Hírlap (1894. május 13.) is.

2. KOVÁCS Á.: A Feszty-kép, Mozgó Világ 21(1995):7. 19-93., 26-31.

3. JÖM Drámák IV. Levente 66.

4. i. m. 45.

5. Lásd a Vasárnapi Újság 1894. V. 13. számában megjelent Feszty-vázlatot.

6. A körképrészlet restaurátora, aki munkatársaival több mint három hónapig dolgozott a képen, Vasady Hermann volt (Ország-Világ 1967. május 31.).

7. A körkép Trianonja, Pesti Hírlap 1930. június 19., és Vasárnapi Újság 1893. II. 26. 142.

8. Vasárnapi Újság 1891. XII. 13. 820.

9. Köszönöm Vadas Ferencnek, hogy a fenti adatra felhívta a figyelmemet.

10. Mednyánszky László Naplója. Szemelvények, Szerkesztette és jegyzetekkel ellátta Brestyánszky Ilona. Budapest 1960. 36.

11. Uott 151.

12. Uott 37.

13. Ujváry Ignác, Vágó Pál és Spányi Béla átvételi elismervényét a II. Függelékben közlöm.

14. A szerződés szövegét az I. Függelékben adom közre.

15. Kovács i. m. 71.

16. Kovács i. m. 73.

17. U.o.

18. Lásd Ország Világ 1893. 289., Vasárnapi Újság 1893. 321., Pesti Hírlap 1893. április 20. 8.

19. Pállya Celesztin a 80 éves festőművész mesél, Magyar Nemzet 1942. XI. 25.

20. Valószínű, hogy a Vágó Pál átvételi elismervényénél tanúskodó Stetka Gyula (1855-1925) is közreműködhetett a körkép megfestésénél.

21. Pesti Napló 1893. január 24. 7., Magyar Szalon 1893. 90-96., Ország Világ 1893. 289., Pesti Hírlap 1893. április 20. 8., Magyar Szalon 1894. 813., Pesti Hírlap 1894. május 13. 5.

22. Pesti Hírlap 1930. június 19. 7.

23. Az ezredév. Magvető, 1979. 239.

24. Igaz szó 1929. október 24. 3.

25. Budapesti Hírlap 1893. május 6.

26. FESZTY Masa–IJJAS Antal: Feszty Árpád élete és művészete. Budapest, é.n. 76.

27. Ország Világ 1893. 289.

28. i. m. 76.

29. Igaz szó 1929. október 24. 3.

30. A kiállításról többek között a Fővárosi Lapok (1894. június 15. 18.) és az Ország Világ (1894. 459.) is tudósított.

31. Igaz szó 1929. október 24. 7.

32. DIVALD Kornél: Milleniumi képzőművészet XI. Körképek, Magyar Szemle 1896. 28. szám 335.

33. Az 1892 augusztus 24-én megalakult betéti társaság alapító tagjainak névsorát lásd a III. Függelékben.

34. Részlet az 1892. augusztus 29-i szerződés 17. paragrafusából (A szerződés teljes szövegét a III. Függelékben közlöm.)

35. Feszty–Ijjas i. m. 78.

36. Az idézet az 1894. június 14-én kelt szerződéstervezetből való. A betéti társaság ekkor még nem alakult át részvénytársasággá. Lásd ehhez: az 1894. november 21-én és az 1894. november 28-án kelt leveleket (Kovács i. m. 75. és 77.)

37. A körkép látogatottságával kapcsolatban más adatokat is hoz a Budapesti Polgári Iskola 1937-38. évkönyve 288.

38. Az ezredév. Magvető 1979. 105.

39. Lásd a III. Függelékben

40. Az 1899. május 2-án kelt levelet ld. a V. Függelékben.

41. A Kacziány-Mednyánszky kiállításról beszámolt ISTVÁNNFFY Gyula: A Feszty-panoráma új látványossága, Építész Szemle 1895. 112-114.

42. Lásd a IV. Függelékben közölt hirdetményt.

43. Az általános érdeklenségről szól A Hét egyik 1899. évi Körkép pikantériák – Szín-

mű öt felvonásban című pamfletje is (359-360.). A pamflet a „Vérszerződés” című körkép igazgatói irodájában játszódik s a rövid jelenetben a körkép igazgatója keserűen fordul titkárához: „Nem megy, hiába. A népek nem kell a ‚Vérszerződés’. Tenni kellene valamit...” Mire a titkár: „Hogy ne mondjam pikantéria kell a népek. ‚Bem-Petőfiéknek’ [ti. a körképnek K.Á.] ott van az ‚Anyaság’ című kép; ‚Hódoló díszfelvonulások’ a világ leghíresebb nőszobrai mutogatják. Nekünk is ebben a zsánerben kell dolgozunk. Ki hallott körképet pikantéria nélkül...”

44. A „Felhívás író és művészársaimhoz”, a „Kiáltvány” szövegét lásd Feszty–Ijjas i. m. 81-84; 70-72. Ugyanitt olvashatni Fesztynek a Tulipán-mozgalomban betöltött tragikomikus szerepéről is (108.). A szabadságharc ötvenedik évfordulójának megünneplésével kapcsolatban Feszty többek között ezt javasolja: „Tartsák a népünnepet a Rákoson, vagy Kelenföldön, hívják meg vendégül az egész magyar népet. Gyűljön össze a haza minden részéből egy-egy csoport, a mely saját vidékét képviselje színes, változatos viseletben, gyalog, szekeren, lóháton, minden vidék a maga szokása szerint...” (Vasárnapi Újság 1897. 760.)

45. Fesztyt Mednyánszky nevezte el „Tigrisnek”. KÁLLAI Ernő: Mednyánszky. Budapest é.n. 28.

46. Az átadási ünnepségekről ezt írja a Magyarok bejövételének egyik vezetője (é.n. 23.) „A társaság örömmel állapította meg, hogy a képet befejeztettek tekintik. Sürgették a művészt, hogy a képet adja át

– Nem, nem engedhetem megnyitni, engem ez a kép még nem elégít ki, adatok még pár hónapot!

De amíg hazaért, hogy egypár órai pihenéssel új erőt merítsen, az ácsok szét szedték az állványokat, a munkát folytatni nem lehetett többé...”

47. Magyarország 1894. október 25. és 26.

48. A „Feszty Árpád. 1914. június 7.” című vers első sora. Az ismeretlen szerző verse a Literatura 1929. 6. számában jelent meg (207.). Teljes szövege: „Színes álmoknak magyar álmodója / Elcsillapult hát ős fantáziád! / Nagy keblére ölelt a róna / Hozzája megtért, megtörtött fiát. / Sírja felett dalt kelepel a gölya, / Szébb színeket bont minden kikelet: / Örökzép álmok örök álmodója, / Jó Feszty Árpád, – az Isten veled!”

FÜGGELÉK*

I.

Munkabéri szerződés
egy részről Feszty Árpád festőművész, más
részről Spányi Béla festőművész budapesti la-

* A függelékben közölt dokumentumokért az Ogyallán élő Feszty Istvánnénak, kiváltképpen pedig Kisterenyei Ervinnek tartozom köszönettel, akik eddig publikálatlan Feszty-anyagukat bocsátották rendelkezésemre.

kosok között a Budapesteni felállítandó Körkép megfestése körüli munkálatok tárgyában következőleg köttetett:

1. Feszty Árpád az általa készítendő körkép körüli festészeti munkálatok teljesítésére munkatársként szerződött Spányi Béla festőművést.

2. Spányi Béla az 1. pontban érintett munkálatok legjobb tehetsége szerinti szorgalmas és lelkiismeretes teljesítésére a közösen megállá-

pított munkarend betartása mellett kötelezőleg vállalkozik.

3. Az elvállalt munkadíjja közösen 4500 ft. azaz négyezeröttszáz ft. o.e. összegben állapítatik meg [kézzel áthúzva]

4. Ezen munkadíjat a teljesített munka arányában festőművésznek vállalkozó Feszty Árpád, a körkép vállalat részjegyeiből megfelelő összegű részjegyekkel egyenlíti ki, de mivel ezen részjegyek a vállalat által csak f. évi december hó végén adatnak ki, megjegyeztetik, hogy a vállalati haszonnak a részjegyekre eső része már a vállalat megnyitásától kezdve Spányi Béla festőművészt illeti meg.

5. Ezen részjegyekre Feszty Árpád készpénz előleget ad Spányi Béla festőművésznek, mely előleg a részjegyek értékéből levonatni fognak, illetve a munka befejezése után a nyert előleg összegek leszámítása után még fennmaradó munkadíj fog részjegyekben végleg kiegyenlíteni.

6. Az ezen szerződés szerinti munkálatokat Spányi Béla festőművész 1893. Augusztus 20-ig befejezni tartozik [kézzel áthúzva].

7. Vállalkozó Feszty Árpád által és részéről jelen szerződéses viszony az ő minden további szavatossága és felelőssége nélkül felbontható és megszüntethető, Spányi Béla festőművész azonban ezen jogosultsággal nem bír.

8. Ha Spányi Béla festőművész a Körkép teljes befejezése előtt a munkát bármi okból elhagyná az addig lejárt és azután lejárandó munkadíj iránti igényeit elveszíti.

9. A 8. pont nem áll olyan esetre, ha illető festőművész komoly betegség által lenne akadályozva kötelessége teljesítésében.

10. Jelen szerződésből netán keletkező peres kérdések elbírálására a sommás eljárás és felperes által választandó a budapesti kir. Járásbíróságok egyikének illetősége köttetik ki. Minek hitelül szolgáljon ezen két e végre felkért tanu előtt szerződő felek által sajátkezüleg aláírt szerződés.

Kelt 1892. Martius 15.

Előttünk, mint tanuk előtt:

Szencerczy Sándor
Szabó János

Spányi Béla
Feszty Árpád

II.

Ideiglenes előismervény

Alulírott elismerem, hogy Ujváry Ignác úr a Feszty féle körkép készítésénél művészi munkadíj fejében 4700 azaz négyezer hétszáz o.e. forint értékű „Feszty féle magyar körkép /betéti/ társulat” c. részjegyet követel. Ujváry Ignác úr erre felvett előlegül 2200 azaz kétezer kétszáz o. e. ft.ot készpénzben s így öt még 2500 azaz kétezer ötszáz o. e. ft értékű részjegy illeti.

Ezen 2500 értékű részjegyeket alulírott tartozom a Körkép elkészülte illetve megnyitása után legkésőbb két hónappal Ujváry Ignác úr nevére törvényesen átiratni öneki kiszolgáltatni – azon megjegyzéssel hogy a Körkép meg-

nyitása napjától ezen részjegyekre számítandó jövedelem Ujváry Ignác urat illeti.

Budapest 1893 Augusztus 1-én

Feszty Árpád

Alulírott mai napon túloldali előismervény nem említett részjegyekből kettő db. részjegy árát kifizettem és így Ujváry Ignác ur tőlem még három azaz három drb Feszty féle magyar körkép /betéti/ társulati cégjegyet összesen 1500 azaz egyezer ötszáz ft értékben követel – Budapest, 1892 October 5^{en}

Feszty Árpád

Elismervény

Alulírott a mai napon a fent jelzett 3 drb. 1500 ft értékű részjegyemet átvettem.

Bp. '94 május 19-én

Ujváry Ignác

Ideiglenes előismervény

Alulírott előismerem hogy Vágó Pál úr körképem szállításánál művészi munkadíj fejében 3500 azaz háromezer ötszáz o.e. forintot követel, mely összeg a „Feszty féle magyar körkép /betéti/ társulat” részjegyekben lenne kötve megállapodásunk szerént kiszolgáltatandó – Vágó Pál úr ezen követelésére tőlem előlegül felvett 2100 azaz kétezer száz o.e. frtot ... [az elismervény csonka, külön lapon:] Megjegyzendő még, hogy addig is míg a részjegyeket törvényesen nevére irattatnának, a megnyitás napjától az illető részjegy után számítandó jövedelem Vágó Pál urat illeti – Budapest 1893. Augusztus 1-én

Feszty Árpád

[Hátoldalán]

Ezen elszámolás szerint fennmaradt 900 azaz kilencszáz o.e. forintot 400 ft készpénzben és egy db 500 ft értékű részjegyben felvettem. 1894 Junius 2-án

Tartozik

Január hó		300 ft.
Február hó	felvettem Vágó	300 ft.
Martius hó	felvettem Vágó Pál	300 ft.
Április hó	felvettem Vágó Pál	300 ft.
Május hó	felvettem Vágó Pál	300 ft.
Junius hó	felvettem Vágó Pál	300 ft.
Julius hó	felvettem Vágó Pál	300 ft.

Mai napon Feszty Árpádnak a tőle járandó „Körkép /betéti/ társulati 1 betétjegyet azaz egy db betéti jegyet 500 ft. ért eladtam, és

ennek árát azaz ötszáz forintot készpénzben felvettem.

1894 Február 28

Vágó Pál

Előttünk

Stefka Gyula
Pap Henrik

Spányi Béla festőművész eddig teljesített munkadíja fejében
Követel

	ft	előleggel tartozik	ft
Mart 15-én	2000	Martius 15-én	479
Április hóra-	500 ft	November	100
Május hóra-	500 ft	Április hóra	200
Június hóra-	500 ft	Május hóra	200 ft
Július hóra-	500 ft	Június hóra	200 ft
		Julius hóra	200 ft

azonkívül Junius hóban a Feszty-féle magyar körkép társulat pénztárából nyugta mellett felvett előleg 500 ft
Augusztus 1-én felvett előleg 150 ft
Ezen szerződés 3-ik és 6-ik pontja közös megállapodás alapján töröltetett és így a teljesített munkadíja fejében eddig felvett 1879 azaz egyezernyolcszázhetvenkilenc forintot tehát követel 2121 azaz kétezeregyszázhuszonegy ft ára részlegyet.

Spányi Béla
Feszty Árpád

Mai napon Spányi Bélától [olvashatatlan szám] db 500 ft értékű részlegyet azaz ötszáz forintért megvettem s így Spányi Béla tölem még két db 500 ft értékű részlegyet és 21 ft ot tehát összesen 1021 ftot követel

Az egész követelésemet 941 az az kilencszáz negyvenegy [olvashatatlan] mai napon kezemhez vettem

Spányi Béla
Feszty Árpád

III.

Szerződés

mely egyrészt Feszty Gyula építész, (lakik Budapest VIII: ker. Sándor főherceg-utcza 23/b. sz. a.) mint beltag, másrészt az alulírott kültagok között egy „Magyar körkép” vállalat létesítésére és üzembe vétele tárgyában a következő feltételek mellett kötöttet meg.

I. FEJEZET.

A társaság cége, székhelye, célja és tartama.

A társaság cége magyarul: „Feszty-féle magyar körkép (betéti) társaság”

Franciaul: „Panorama hongrois Feszty. société en commandite”

Németül: „Feszty'sche ungarische Panorama-Commandit-Gesellschaft”

2.

A társaság célja: elsősorban Budapesten a Feszty Gyula és Feszty Árpád által a fővárostól kibérelt telken, utóbb pedig esetleg máshol is

körképek létesítése, az ezek kiállítására szükséges épületek emelése és a körképnek belépti-díj mellett közszemlére kiállítására.

3.

A társaság tartama, a kereskedelmi cégjegyzékbe történt bevezetéstől számítva, 32 évre terjed.

II. FEJEZET

A társaság tőkéje

A társaság tőkéje 131 000 forintban állapított meg. Ehez Feszty Gyula beltag 30 000 ft betéttel járul és a fennmaradó 101 000 ft a társaság kültagjainak következő betéteivel nyer fedezetet:

Andrássy Tivadar gróf, országos képviselő	ötezer forint
Bayer László gyáros	ezer forint
Bayer Lászlóné szül.Fischer	
Lujza, gyáros neje	négyezer forint
Ditfurth Móricz báró	
földbirtokos	háromezer forint
Eszterházy Miklós gróf cs. és kir. kamarás	ötezer forint
Feszty Árpád festő	huszonhétezer forint
Fraknoi Vilmos dr.püspök	kettőezer forint
Feszty Adolf műépítész	ötezer forint
Feszty Lajos ügyvéd	hétézer forint
Feszty Sylveszter földbirtokos	ezer forint
Graf Lajos építész	hatezer forint
Gratzl Ferenc mérnök	ötezer forint
Hampel József dr. egyetemi tanár	ezer forint
Hegedűs Sándor orsz. képviselő	hatezeröttszáz forint
Jókai Mór orsz.képviselő	hatezeröttszáz forint
Jávor Béláné szül.Feszty	
Ilona, orvos neje	négyezer forint
Légrády Károly kir.ker. tanácsos, főszerkesztő	ezer forint
Petrovics László ügyvéd	kettőezer forint
Posewitz Kornél m.hivatalnok	kettőezer forint
Posewitz Tivadar dr. állami geológus	négyezer forint
Szmrecsányi Miklós dr. képzőműv.társ.titk.	ötszáz forint
Várady László dr.orvos	kettőezer forint

A társaság minden 500 frtnyi betétről külön betétjegyet ad ki, mely jegy a betevő nevére szól és a társaság fennállásának időtartamára, évenként esedékes osztalékszelvevényekkel van ellátva. Ezen betétjegy a betevőnek csak akkor adatik ki, ha az általa jegyzett egész betét teljes összegében befizettetett.

5.

A jelen szerződésben megállapított betétek Feszty Gyula beltag rendelkezésére a társaság tagjai által a „Magyar általános takarékpénztár részvénytársaság”-nál (Budapest V.ker. József tér 8. szám alatt) a következő részletekben fizetendő, u.m.:

Ezen szerződés keltétől számított 48 óra alatt a betét 10 %-a.

2. 1892. május 15-én a betét 20 %

3. 1892. június 15-én a betét 20 %

4. 1892. szeptember 15-én a betét 10 %
5. 1892. október 15-én a betét 10 %
6. 1892. november 15-én a betét 10 %
7. 1892. december 15-én a betét 10 %
8. 1893. február 15-én a betét 10 %-a.

6.

Azon társasági tag, aki a részletfizetési kötelezettségének pontosan eleget nem tesz, a részlet esedékességétől számított 6 % késedelmi kamatot fizet és kötelezettségének teljesítésére perúton kényszeríthető, vagy pedig a társaságból kizárható, mely utóbbi esetben az általa már befizetett betétrész kötbérnek tekintendő és a társaság javára esik.

7.

Feszty Gyula beltág betétét szintén az 5.§-ban megállapított részletekben fizeti és ezennel átruházza a „Feszty-féle magyar körkép betéti társaságra” a telekbérlet biztosítására Budapest fővárosánál 5 %-os magyar papírjárdékban elhelyezett 5000 frtnyi összeget. Ezen 5000 forint, betétébe a részletfizetési arányok tekintetbe vételével lesz betudva és elszámolva.

8.

A beltág jogosíttatik a 131 000 forintban megállapított alaptőkét szükség esetén s a felügyelő bizottság hozzájárulásával felemelni. E felemelés folytán azonban az ösztöke legfeljebb 140 000 forintig terjedhet és pedig a pótlólag beszerzendő 9000 frtnak új betétek felvétele általi fedezésével.

A 140 000 frt alaptőke felemelését a betéti társaság szavazattöbbséggel határozhatja el.

9.

Minden társasági tag közös tulajdonosa a társaság vagyonának és pedig azon arányban, melyben a tulajdonát képező és birtokában levő betétjegyek névértéke a társasági tőkéhez áll. Ugyanazon arányban terhelik a tagokat a veszteségek is.

10.

Elveszett betétjegy, tulajdonosa kérelmére bíróilag megsemmisítendő, aminek megtörténte után ugyanazon számmal ellátott és a megsemmisítési határozatot is tartalmazó betétjegymásolat a társaság által az illető részére kiadatik.

11.

A beltág betéte és az erről kiállított betétjegyek másra át nem ruházhatók. A kültagok betétei és az azokról kiállított betétjegyek csak a beltág és a felügyelő bizottság együttes beleegyezésével ruházhatók át másra. Ha az engedményezett a társaság nem fogadja el, a betétet a társaság a mérlegben kifejezett értéknek reá eső részében váltja be.

III. FEJEZET

A társasági tagok, egymásközi és harmadik személyek iránybani jogviszonyai

12.

A társulati elnök a beltág által a betéti társaság összes tagjait, évenként legalább egyszer és pedig az év első negyedében ajánlott levél útján évi ülésre összehívni köteles, ezenfelül – ha ennek szüksége fennforogna – a társaság tagjait

úgy az elnök, mint a beltág, valamint a felügyelő bizottság elnöke is bármikor összehívhatja.

13.

Minden tagot minden egyes ötszázforintos betétjegy után egy-egy szavazat illeti meg. A személyesen meg nem jelenő tagok magukat szavazattal bíró más társasági tag által képviselhetik. Kiskorúak vagy gondnokság alatt állók törvényes képviselőik, nők pedig férjük vagy valamely társasági tag által képviselhetik magukat.

Érvényes határozathozatalra az összes betéteket képviselő tagok fele és legalább 5 tag jelenléte szükséges. Határozatképtelenség esetén az újabb összehívandó ülés a megjelent tagok számára való tekintet nélkül határozatképes, de csak azon tárgyak felett határozhat, melyek az első ülés napirendjére ki voltak tűzve.

14.

Az évi ülés tárgyai:

1. a beltág évi jelentése és számadásainak előterjesztése
 2. a felügyelő bizottság jelentése
 3. határozathozatal az előbbi tárgyak felett és a felmentvény megadása a beltág részére
 4. a társulati elnök, felügyelőbizottsági elnök és a felügyelő bizottság tagjainak egy évre megválasztása
 5. netáni indítványok tárgyalása
- Az évi ülés határozatait minden tárgy felett, amennyiben a jelen szerződés másként nem intézkedik, szavazattöbbséggel hozza.

15.

Az ülésen a társulati elnök, ennek akadályoztatása esetén pedig az e célra választott társulati kültág elnököl.

16.

Az ülésről jegyzőkönyv vezetendő, melyet az elnök, a jegyző és a hitelesítésre az elnök által felkért két társasági tag ír alá.

17.

A beltág a társaság kötelezettségeiért egész vagyonával, a kültagok pedig csak betételükkel és amennyiben még be nem fizetettek, a kikötött összegekkel felelősek.

A társaság ügyeit, igazgató címmel, Feszty Gyula beltág vezeti és ugyanő képviseli a társaságot bíróságokkal és harmadik személyekkel szemben. A cégjegyzésre egyedül Feszty Gyula beltág van jogosítva. A cégjegyzés akként történik, hogy a társaságnak nyomtatott vagy czimbélyezővel előnyomott vagy bárki által írott cégéhez Feszty Gyula törvényesen bejegyzett aláírását sajátkezüleg csatolja.

18.

Az igazgató jogköréhez tartozik az üzletvezetéshez szükséges személyzetet alkalmazni, elbocsátani és díjazását megállapítani.

19.

A felügyelő bizottság három rendes és két pótagból áll, kiket az évi ülés egy évre választ, akik azonban újból is megválaszthatók. Ér-

vényes határozathozatalra három tag jelenléte szükséges. Valamely tag akadályoztatása esetén póttag hívandó be.

20.

A felügyelő bizottság ellenőrzi a társaság ügyvezetését annak minden ágaiban: e célból jogosítva van a társasági ügyek menetéről tudomást szerezni, a könyveket és irományokat bármikor megtekinteni és a társaság pénztárát mindenkor megvizsgálni. A felügyelő bizottság megvizsgálja az évi számadásokat, a mérleget és mindezekről az évi ülésnek évenként jelentést tesz. A kiállítandó körképek beszerzéséhez a felügyelő bizottság hozzájárulása szükséges, ha a felügyelő bizottság és a beltag között erre vonatkozólag megegyezés létre nem jöhetne, azon esetben a közgyűlés elhatározása dönt. A felügyelő bizottság állapítja meg a beltag részére az őt személyes munkásságáért megillető jutalékok.

IV. FEJEZET

Mérleg, osztalék, alaptőke

21.

A társaság üzletéve – az első csonka évet kivéve – január 1-én veszi kezdetét és december 31-én végződik. A társaság számadásai évenként az utóbbi nappal záratnak le. A bevételek és kiadások összeállítására, valamint a mérleg elkészítése a kereskedői alapelvek szerint, a keresk. törv. 199. §-ában foglalt rendelkezések szem előtt tartása mellett eszközölendő.

22.

A felügyelő bizottság tagjai működésükért a tiszta nyereség 3 %-ában részesülnek megjelenésük arányában, ez összeg azonban személyenként 500 forintot meg nem haladhat. A tisztviselők és szolgák részére fizetésükön felül, az igazgató beltag indítványára az évi ülés állapítja meg az üzlet eredményéhez képest a jutalmat.

23.

A Feszty Gyula és Feszty Árpád által Budapest főváros közönségével kötött telekbérelti szerződésben a bérlők részére biztosított jogokat a betéti társulat élvezi, viszont az ezen szerződésből kifolyó terheket is viselni köteles. Ezen szerződés értelmében a telekbérelt 12 évig, azaz 1903. év december 31-ig fel nem bontható. Ezen idő eltelté után, tehát 1904. január 1-től fogva az esetre, ha a fővárosnak a körkép – épület részére bérbeadott területre bármely közérdekből szükség lenne, jogában áll a béreltet felévi felmondás előrebocsátásával felbontani, mely esetben azonban a főváros következő beváltási összeget tartozik fizetni:

Az értéknek:

65 %-át, ha a beváltás 1904-től 1909 június végéig tartó 5 évi időszak alatt történik, 50 %-át, ha a beváltás 1909. júl. 1-től 1914. június végéig tartó 5 évi időszak alatt történik, és 40 %-át, ha a beváltás 1914. júl. 1-től 1922. június végéig tartó 8 évi időszak alatt történik. Hogy ezen eset bármelyikének bekövetkeztekor a betétek értéke ne csökkenjen, állandó

tartaléktőkének teremtése válik szükségessé, amely címen minden évben 4000 forint gyümölcsözőleg lesz az éves ülés által kijelölendő módon elhelyezve.

V. FEJEZET

A társaság fennállásának meghosszabbítása vagy feloszlása

24.

A betéti társaság feloszlik:

1. Ha a 3.-ban a meghatározott 32 év letelt és a további fennállást a társaság el nem határozza.
2. ha a beltag önrendelkezési jogát elveszti.
3. ha a beltag meghal,
4. ha a beltag az üzletet bármely oknál fogva tovább vezetni nem akarja, mely körülményt azonban az évi rendes közgyűlésen egy évvel előbb bejelenteni tartozik. A három utóbbi esetben, valamint akkor is, ha ezt a társasági közgyűlés elhatározza, a betéti társaság részvénytársasággá alakul át, amely esetben a betétjegyek megfelelő névértékű részvényekkel lesznek kicserélendők.

25.

Felszámolás esetén felszámolóul a beltag és a kültagok közül egy e célra összehívott ülésen szavazattöbbséggel választandó két tag működik. A felszámolás módzataira nézve a keresk. törvény idevágó szakaszai az irányadók.

26.

Ezen szerződés bélyegilletkeit a társaság fizeti. A társasági viszonyból kifolyólag a társaság és annak egyes tagjai, vagy maguk a társasági tagok közt felmerülő per esetén a budapesti kir. keresk. és váltótörvények, és amennyiben a per sommás útra tartozik, a budapesti IV. ker. kir. járásbíróóság leendő illetékes eljárni, mely bíróságok illetékességének a szerződő felek magukat kölcsönösen alávetik.

Az alulírt kültagok kijelentik, hogy az ezen okiratban megírt feltételek elfogadása mellett, a „Feszty-féle magyar körkép (betéti) társaságba” a 4 §-ban kitüntetett betéttel kültagként belépnek. Ezen okiratot a szerződő felek elővették és miután az ebben megírt összes feltételeket kölcsönösen elfogadottnak jelentették ki, ezen szerződést sajátkezüleg aláírták.

Budapest, 1892. évi augusztus hó 29-én.

Légrády Károly	Szmrecsányi Miklós
Posewicz Kornél	Feszty Szilveszter
Hampel József	Várady László
Bayer László	Feszty Gyula, beltag
Gratzl Ferenc	Feszty Árpád
Dr. Posewicz Tivadar	Andrássy Tivadar
helyett Posewicz Kornél	Hegedűs Sándor
ő méltósága Gróf Esterházy Miklós úr	Feszty Lajos, kültag
kültag megbízásából,	dr. Dirfurth Mór
Feszty Lajos	Jókai Mór
Dr. Petrovics László	Graf Lajos
Bayer Lászlóné	Jávor Feszty Ilona
sz. Fischer Lujza	Feszty Adolf

IV.

Tekintetes Szerkesztőségek.

Van szerencsénk felkérni, hogy alanti közleményünket b. lapjuk vasárnapi számának hírvotában pauschalékn értelmében közölni szíveskedjenek.

Egyúttal van szerencsénk új sorozatunknak, Vasárnap folyó hó 14-én d.e. 11 Kor tartandó bemutatására, a b. Szerkesztőséget meghívni.

Budapest 99 Május h

tisztelettel

Adorján títk

[MAGYAR KÖRKÉP TÁRSASÁG BUDAPESTEN bélyegző]

Erzsébet királyné szobra és a világ leghíresebb nőszobrai.

Amiota Magyarhontboldogemlékezetű királynéknak halálával oly rettentő csapás érte művészek, műértők, hírlapírók és a n. közönség legkiválóbb tagjai tömérdek hírlapi cikkben és polemikában foglalkoztak azzal a kérdéssel, hogy minő legyen Erzsébet királyné szobra? A magyarnemzet fájdalmas lelkesedésében hihetetlenül rövid idő alatt százazereket gyűjtött össze hogy ez a szobor minél szebb, felséges királynéknak minél méltóbb legyen. De azért az a kérdés, hogy a szobor minő legyen, még mind e mai napig eldöntetlen. Ennek az az oka, hogy a művészek, ha van valamely ideájuk, azt természetesen eltitkolják, másrészt a magyar közönség, mely itéletével, szándékával, a művészek tevékenységét irányíthatná, oly kevés nőszobrot láthatott itthon, hogy csak nagyon hiányos fogalma lehet arról, hogy egy hatalmas arányokban alkotott, impozáns, világgraszoló női emlékszóbor, különösen modern, minő lehet.

A kérdés megérleléséhez, most a világ leghíresebb nőszobrainak bemutatásával akar hozzájárulni a Magyar Körképtársaság Vasárnaptól kezdve bemutatni, még pedig 4 csoportban: Antik szobrok, síremlékek és templomi modern szobrok, nyilvánostereken álló szobrok és modern gallériák leghíresebb szobrai. Mind e csoportok

egyszerre kerülnek bemutatásra, még pedig a „Hódoló Diszfelvonulás” látogatói számára díjmentesen.

V.

NAGYSÁGOS FŐPOLGÁRMESTER ÚR!

A magyar szépművészeti múzeum elhelyezésére a vallás- és közoktatásügyi Miniszter úr Ó nagyméltósága megváltotta tőlünk azon telket, melyen budapesti körképépületünk épült, minek folytán e nagyméretű épület legközelebb lebontás alá kerül.

A körképépület 40.00 méter átmérőjű, 16 méter magas, vasszerkezettel bíró építmény, mely villanyvilágítással és központi fűtéssel van berendezve s különféle, teljesen berendezett mellékhelyiségekkel ellátva. Az épület 6 év előtt, kizárólag új anyagból készült.

Ezen épület külső nézetét a túldoldalon van szerencsénk bemutatni és alkatrészei kiválóan alkalmasak a többi között a következő építmények előállítására:

Színházak, a (graczi városi színház hasonló épületből lett átalakítva).

Circusnak, (a bécsi „Busch” – circus azelőtt körkép-épület volt).

Gasometernek

Fedett lovardának

Pálmaház vagy télikertnek

Velodromnak, skatíngingnek vagy mesterséges jégpályának stb.

A közügynek vélünk ezáltal némileg szintén szolgálatot teljesíteni, ha Nagyságod szíves figyelmét felhívjuk ezen épületre. A mennyiben a vezetésére bízott városban vagy vidéken a legközelebb jövőben hasonló építkezések kivitele tervezetnek felajánljuk ahhoz épületünk felhasználását s méltóztatassék figyelembe venni, hogy az alkatrészek kiválóan alkalmasak s a legszerényebb áron megszerezhetők.

Részletes tervekkel s a szükséges felvilágosítással a legszívesebben állunk rendelkezésére.

Maradunk nagyságod kiváló tiszteletünk kifejezése mellett kész szolgálai

Budapest, 1899 május 2-án

Feszty-féle magyar körkép-társaság

Ákos Kovács: Árpád Feszty and his Panorama

The article is part of a book soon to be published under the title *Feszty Árpád és körképe* ('Árpád Feszty and his Panorama'). In this book the author draws up the history of the genre of panorama and its appearance in Hungary, as well as providing a detailed discussion of the history of the birth of Árpád Feszty's panorama, *The Arrival of the Hungarians*.

The first panorama in Hungary painted by Hungarian artists was completed rather late, only for the 1885 National Exhibition. Within a few years this was followed by *The Arrival of the Hungarians*, a work based on the idea of Mór Jókai. Mór Jókai (1825-1904) was the most popular Hungarian novelist at the time, and the father-in-law of Feszty. For the painting and the setting up of the work a limited partnership was formed in 1891, and three years later the panorama (115 meter long and 15 meter high, corresponding to European standards), which consisted of loosely connected scenes, was unveiled in Városliget ('The City Park'), one of the most dy-

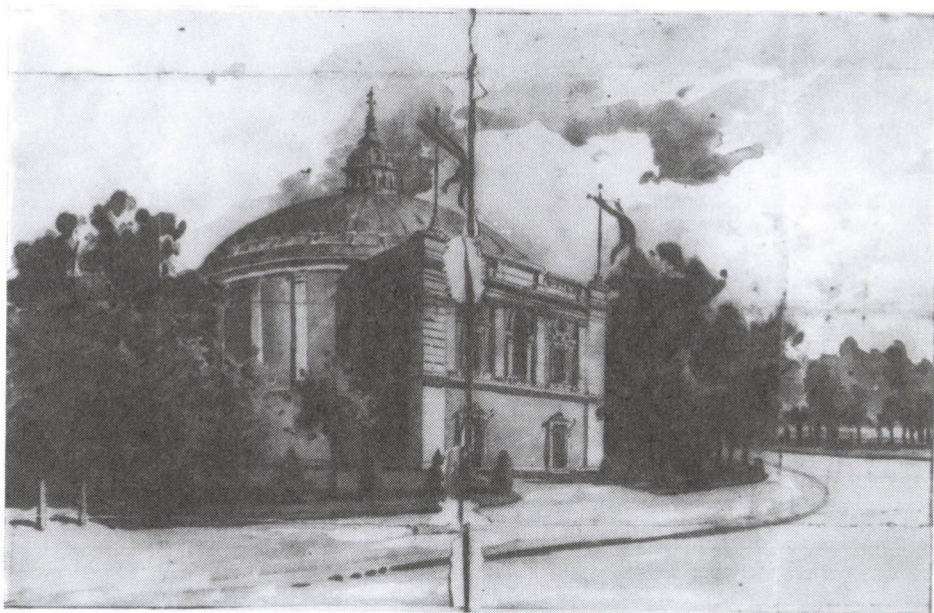
namicly developing areas in Budapest. The scenes of the panorama are as follows: *Árpád and the Leaders*; *Fighting the Slavic Army*; *The Entrance of the Prince's Consort*; *The Pagan Altar*; *The Abduction of Women*; *The Pagan Hungarians Sacrifice a Horse*; *The Hungarians Setting Up Their Tents*. The dominant participation of Mór Jókai is demonstrable in the planning of these scenes, but it is also highly probable in the preparation of the drafts. At the time Jókai was writing a piece about the Hungarian Conquest, a drama to be entitled *Levente*. In fact, Jókai had Feszty Árpád "stage" the play he had recently begun working on. There is no significant scene in *The Arrival of the Hungarians* which is not an illustration to *Levente*. In the panorama the scenery can be easily recognised as identical to those in *Levente*. In the figures of the early Hungarian leaders depicted in the panorama Feszty and several other well-known public figures can be identified. In all this we should recognise Feszty's and Jókai's special Historicism apparent not only in the intention to conjure up the heroic past and glorious predecessors in order to talk to the less heroic and less glorious present but also in the ability to consider the present as the prospective past of a distant future from an external point of view. It may have been the perception of the present as a past that lead Feszty to immortalise himself and his great contemporaries for a future one or two hundred years away. Thus the metaphorical meaning of the *Árpád and the Leaders* scenes relates to the painter and his age. Consequently, Feszty's panorama as a historical relic offers a faithful representation of the idealised image of the Conquest as projected by the 19th-century concept of history.

The history of the reception of the work reveals a certain sacralisation process from almost as early as the unveiling of the panorama on 13 May 1894. Several people called the building of the panorama "a cathedral consecrated by the artist's inspiration", and viewed the picture with hands clasped in prayer. Others considered the rotunda as a shrine or a church to which visitors have to make a pilgrimage. One peculiar manifestation of religious devotion was that some visitors, having noticed the figure of the leader Árpád, removed their hats and started to sing the national anthem. In fact, this process of sacralisation lasted up until the destruction of the panorama in 1944.

Under the Kádár regime a party decree was issued, in order to legitimise the ideology of the period, to the effect that Feszty's panorama, "the living symbol of healthy patriotism" has to be set up in Ópusztaszer, where, according to the traditional beliefs, the leaders participating in the Conquest elected Árpád as their prince. By this act *The Arrival of the Hungarians* was, as it were, desacralised. This desacralisation was followed by a sudden resacralisation in 1989, along with the changes in the political regime, but continuing to this day. This process will probably reach its climax at the time of the "millecentenary" festivities, when Parliament will have its extraordinary, off-site, session directly in front of Feszty's panorama in Ópusztaszer.

In the article published here the author discusses the question of who, and to what extent, participated in the planning and painting of the panorama called *The Arrival of the Hungarians*. The author demonstrates that Árpád Feszty had no decisive role either in the planning or in the painting of the panorama: in the painting process Béla Spányi, Pál Vágó, Ignác Ujváry and Celesztin Pállya played significantly more important roles. László Mednyánszky, who is considered in the literature to be one of the highest ranking painters of the panorama, in fact did not participate in the work.

The Arrival of the Hungarians, paradoxically, was still considered as Árpád Feszty's panorama both by the press and the public. Perhaps rightly so, since without him the panorama would hardly have been completed. Although the epic theme did not particularly suite his fundamentally lyric personality, he considered the historicisation of the millennium and the almost compulsory representation of the heroic past an important mission, and nobody could be a better candidate for the sublime task than him. He did everything in his power to live up to expectations. He did everything in his power, but he could not succeed: *The Arrival of the Hungarians* was not only unfinished by the deadline but – as Feszty himself was aware – remained incomplete. It was because of the shame he felt upon his fiasco that the unveiling of the panorama had to be held without his presence. Although Feszty appeared at the festivities following the unveiling – albeit exhausted and burnt out – and listened to the toasts proposed, he could not sleep for months afterwards. Yet his name was immortalised by this panorama.

29. A Feszty-körkép épülete, egykorú akvarell

30. A körkép festői, archív felvétel (balról jobbra: Vágó Pál, Feszty Árpád, Spányi Béla, Mihalik Dániel, Újváry Ignác)

31. Vágó Pál: ceruzavázlat a *Lovat áldozó magyarok* jelenethez

A fejedelem nejének kocsija.

FESZTY ÁRPÁD «A MAGYAROK BEJÖVETELE» CZIMŰ KÖRKÉPÉNEK VÁZLATAIBÓL.

33. A Feszty-féle Magyar Körkép Társaság betétjegy

34. Egykorú paszkvillus Ferenc József körképlátogatásának alkalmából (Kakas Márton 1894. okt. 28-i címlapja)